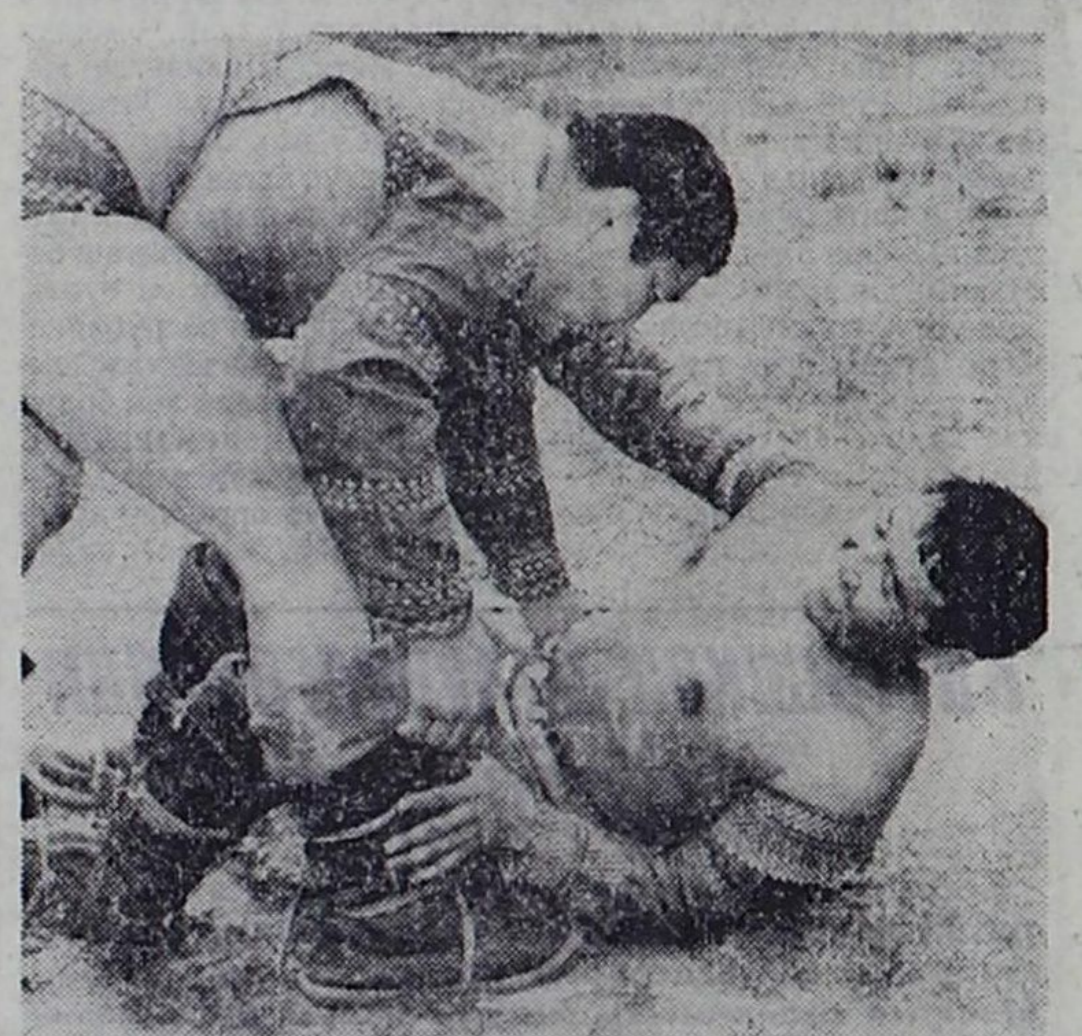
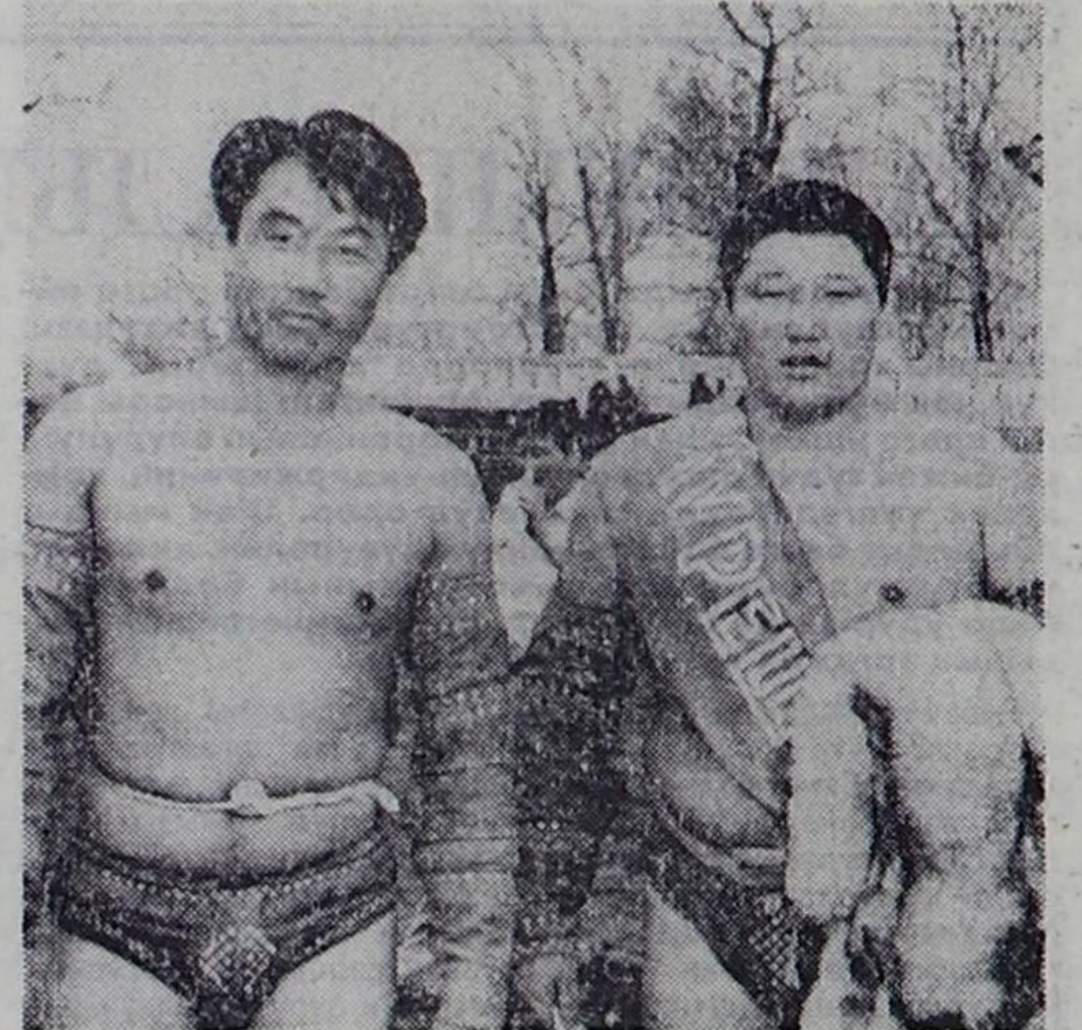
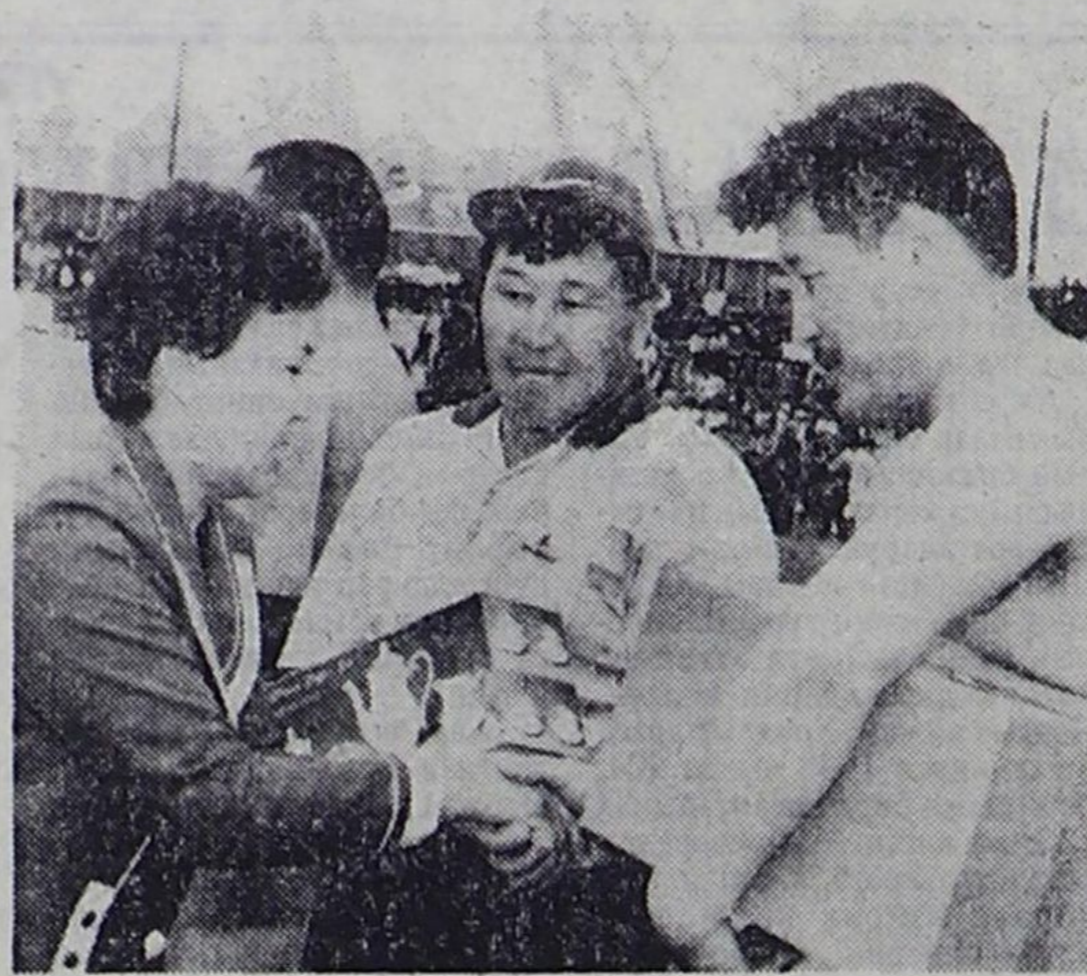

ТИИЛЕЛГЕ-даартагы хүнче мөңгө от

Байыраал хүннеринде Кызыл хоорайга болган хемчеглер

"Шынның" шаңналы дээш

АЛДЫ ДАКПЫР ЧЕМПИОН

МАЙ 9. Улуг Тиилелгениң 54 чылының өөрүшкүлүг байырлалы. Аңаа тураскааткан тыва хүреш маргылдаазын көөр дээн кызылчылар болгаш найсыралдың аалчылары 14 шак четпээнде-ле, "Хүреш" стадионунун таарымчалыг олуттарын ээлепкен.

Тыва Республиканың Президентизи — Чазак Баштыңы Ш. Д. Ооржак, Дээди Хуралдың Даргазы Ш. В. Кара-оол болгаш республиканың өске-даа удуртукчулары стадионун Чазак индириңге олурупканнар.

Композитор Кара-Кат Ооржактын "Арзылаң" деп марш аялгазы чаңгыланып үнгөн. Орта сорул кир удеткен "Шын" солунун шаңналын алырын кордаан 64 шилдек мөгениң көрүлде-чыскаалы эгелээн. Бо маргылдаага Моолдун Баян-Өлгий аймааның 4 шырак мөгези киржип турарын чарлакчы-тайылбырдакчы чыылганнар дыйнатты. Олар дээрге делегей чергелиг спорт мастери, Моолдун "Начыны" Ондай Бахыт, аймактын "Арзылаңы" Шаравхан Мурат, аймактын "Чааны" Мичир Тортулгаа, Сөнгөл сумузунун "Чааны" Шанагаш Сансар-оол-дур. Тываның "Чаан" мөгези Аяс Монгуш, сурагалыг спортчулар Аяс Ондар, Владимир, Маадыр, Вячеслав Монгуштар, Сүктөр Шимет болгаш өскелер-даа чыскаалганнарнын аразында чораян. Содакшудак сымтастан мөчөк-мөчөк шыңганнарлыг, күдөр, түрдүг эрлер стадионун долган хундулел дескиннин кылгаш, шолдун ортузунга чыскаалдыккан.

Чыскаалдың башкаркычызы Лазо Монгуш мөгелер хүрежиринге беленин организастыг комитеттин кежигүнеринге илеткээ.

ТР-нин Күш-культура болгаш туризм талазы-биле куркомитеттин даргазы С. Ы. Ооржак Тиилелге хүнүңге тураскааткан "Шын" солунун шаңналы дээш чанчыл болган тыва хүреш маргылдаазы ажыттынганын чарлааш, дайынның, күш-ажылдың хоочуннарынга, чыылган чонга байр чедирген.

"Шын" солунунун кол редактору Светлана МОНГУШКА сөс берген.

— Ада-чурттуң Улуг дайынның болгаш күш-ажыл фронтунун киржикчилеринге, чыылган чонга, мөгелерге кайгамчыктыг Тиилелге хүнү-биле байыры чедирип, аас-кежикти, өөрүшкүнү, быжыг кадыкшылды, тайбынны йөрээл тур бис Маргылдаа-

ның киржикчилеринге спортчу чедишкисинерни күзедивис — деп, ол чугаалаан.

Моолдун Баян-Өлгий аймааның спорт комитетинин даргазы Ногойн Баяр чыылганнарга байр чедирген.

Маргылдааның тугун — ТР-нин Күрүне тугун эрткен чылгы "Шын" солунун чемпиону, Тываның "Чаан" мөгези Аяс Монгуш көдүргөн.

Баштайгы салыгдан эгелээш, спортчу демисел шыңгы болган. Мөгелер хүрештин карак чивеш аразында ажыглай кааптар аваангыр, чараш, кажар алды аргазын, беш мөгезин эки билир, күшдүмүр талазы-биле шыраан көргүскөн. Бо дээрге тыва хүрештин сайзырап, спортчуларын мергежилдинин, арда-журжуглазын белин ораның бадтыкалы болган. Бирги салыгда "Начыны" Владимир Монгуш Моолдун аймак "Арзылаңы" Шаравхан Муратты үр-даа болбаанда бутташ октаан Ийги салыгда "Чаан" мөгези Аяс Монгушка Моолдун "Начыны", делегей чергелиг спорт мастери Ондай Бахыт таваржы берген. Моолдун төлээзи Аястан узун, мага-боду улуг, түрлүг шыраак мөгези Ачыр-дачыр элээн каш минута хүрешсе-даа, октажың чадаан Монгуш удурланыкчызынын эгин содаандан быжырымчалыг тудуп алгаш, бүзүрелдиг аргазын ылап ажыглааш, күчтүн мөгени донгайты шөлгеш, чер даяндырган Ушкү салыгда Баян-Өлгий аймактын төлээзи Шанагаш Сансар-оол ТР-нин Иштики херектер яамызынын төлээзи Мерген Монгушка октаган.

Бо маргылдаага хөй нуруунда аныктар киришкен Оларнын кончүл дүргөн, аваангыр, дидим, чараш хүрешкени көрүкчүлериниң сеткилинге таарышкан Ылаңгыя Сүт-Хөл кожунунун анык мөгелери Аяс Ондар, Шолбан Монгуш, Кайгал-оол Донгак болгаш өскелер-даа шылгараан "Шын" солунун

тургусканы "Тиилелгеже чүткүл дээш" деп тускай шаңналды Кайгал-оол Донгакка тывысканы таварылга эвес. Ол шаңналды О. Бахытка (Моол) база берген. Тыва хүрештин бүзүрелдиг салгалы өзүп ораы өөрүнчүг, оларга спортчу чедишкисинерни күзээлинер.

Сес мөгези арткай. Аяс Ондар (Сүт-Хөл) Мичир Тортулгааны (Моол), Вячеслав Монгуш (Сүт-Хөл) Владимир Монгушту (Кызыл кожуун), Аяс Монгуш (Кызыл) Эртине Данзы-Белекти (Каа-Хем), Шолбан Монгуш (Сүт-Хөл) Мерген Монгушту (Кызыл) тус-тузууда октаан.

Арткан шилиндек дөрт мөгениң хүрежи эгелээн "Чаан" мөгези Аяс Монгуш республиканың шыраак анык мөгези Аяс Ондар-биле таваржы берген. "Шын" солунун беш дакпыр чемпиону удурланыкчызын кычыктырбайнда, содаанын ийи хончундан алгаш, көдүргөш октаан. Сүт-Хөлдун төлээлери Вячеслав биле Шолбан Монгуштар хүрешкен Вячеслав карак чивеш аразында онаан буттааш, тиилеп алган.

Шилиндектер шилиндээ ийи мөгези — Аяс Монгуш биле Вячеслав Монгуш арткай. Олар стадионга аяныг болгаш чоргаар девип үнүп келдилер Аяс онаан саадатпайн-даа мергежээр аргазын ажыглааш, донгайтыр шөлгеш, октаан.

Улуг Тиилелгениң 54 чылынга тураскааткан "Шынның" шаңналы дээш тыва хүреш маргылдаазынга Аяс Монгуш шүлүгөш, солунун ийи дугаар алды дакпыр чемпиону болган ("Шынның" бир дугаар алды дакпыр чемпиону Дапыл Ооржак) Тиилээн мөгези чемпион кожаазын, бирги чергенин дипломун, 2500 рубльдиң шаңналын "Шын" солунун кол редактору Светлана Монгуш тывыскан Ужүрүлөшкен Вячеслав Монгушка ийги чергенин дипломун, 2 муң

Таан-оол ХЕРТЕК.

рубльди ТР-нин Дээди Хуралдың Даргазы Ш. В. Кара-оол тыспып берген. Маргылдаага ушкү-дөрткү черлерни ээлээн Аяс Ондарга, Шолбан Монгушка дипломнарны, сүй белектерин тывыскан. Бештен сеске чедир черлерни алган спортчуларга шаңнаалдарны база берген.

"Шын" солунун редколлегиясы, республиканың спорт комитети, тыва хүреш федерациясы үе берге, акша-копеек чок-даа болза, Тывада эн-не хөй тиражтыг, номчулчуларның ынак солуну "Шынның" шаңналы дээш чанчыл болган хүреш маргылдаазын эрттирер дээш, тодаргай организастыг ажылдарны кылып чорутканын мактаар апаар. Моон түнелинде "Шын" солунун деткиччилери — маргылдааны эрттиреринге дузалаан коллективтер, кижилер хөй болган. Ынчангаш маргылдаа чогуур денгелге эрткен Шаңнал-мактал-даа арбын, өртөк-үнези-даа улуг болду. Муң-мун көрүкчүлөр стадионду долдур ээлепкен, олар база-ла хоочун солун "Шынны" деткип келгени ол-дур. Кожууннардан, Кызылдан бо маргылдааны көөрү-биле чедип келген дыка хөй көрүкчүлөр ынак солунун деткип, ийги чартык чылда чагыдып алыр күзелдин илереткеннер. "Шын" солун чылдын-на Тиилелге хүнүнде чүгле маргылдаа эрттирип турар эвес, тыва хүрешти сайзырадыр талазы-биле улуг ажылды чорудуп турарын олар үнелээннер.

Маргылдааның чарлакчы-тайылбырдакчызынын чугаазы тода, орта дыналбаанынга көрүкчүлөр хүреш доозулган соонда хомудуп чугаалап турдулар. Ооң чылдагыны-биле чамдык кижилер хүрештин канчаар эрткенин орта билип ап шыдавааннар болду "Хүреш" стадионун удуртулгазы бо четпесте эдер хемчегин алыр дээрзинге идегедивис.

Тываның арат чону ССРЭ-ге болунар-ла дузаны, деткичени көргүзүп, фашизмни чылча шапкан тиилелгеге төлептиг үлүгн кириген Тыва улустун эн эки оолдар, кыстары боозун холга туткаш, совет шериглер-биле кады дайынга удур маадырлы-биле тулушкан Тыва эки турачылар Чүрүгү-оол Хомушкура, Кечил-оол Түлүшке Совет Эвилелинин Маадыры атты

тывыскан. Ынчангаш Тиилелге хүнүң чүгө дайынның киржикчилери эвес, чурттуң бүгү хамаатылары байырлаар чаагай чанчылдыг.

Тыва Республиканың Президентизи Ш. Д. Ооржак Тиилелге хүнүңүң бүдүүзүңде Чазак бажыңыңа Ада-чурттуң Улуг дайынның хоочуннары-биле журашкан. Олар Россия Федерациясында болгаш Тыва Республикада политиктиг байдалдын база экономиканың хөгжүлдесинин, амыдырал-чуртталганын дугайында чугааны кылганнар. Шериг-оол Дизиживич Улуг Тиилелгениң 54 чылы-биле дайынның киржикчилеринге байыры чедиргеш, оларга быжыг кадыкшылды, чаагай амыдыралды, узун назылаар күзээң. Дайынның хоочуннарынга тураскаал белектерин ол тывыскан.

Май 9-та эртенгинин 10 шакта Кызылда Ада-чурттуң Улуг дайынның чылдарында амы-тыннын берген дайынчыларга тураскаалдын чанынга хөй кижиги киржикчилиг митинг болуп эрткен Дайынчы болгаш күш-ажылчы орден-

нерни, медальдарны костюмнериниң херектерин сынамас кылдыр кадап алган назылары дөгү-даа берген болза, ам-даа омак-сергек, хөглү-баштак дайынның киржикчилери, күш-ажыл фронтунун хоочуннары анаа чыылган Олар дээрге дайын чылдарында деннээр чүве чок бергелерни шыдажып эрткеш, тиилелгени чедип алырын боттандырып шыдаан улуг алдар-атка төлептиг, бүгүдеге эргим хүндүткелдиг кижилеривис ол.

Тыва Республиканың Президентизи Ш. Д. Ооржак сөс алгаш, Улуг Тиилелгениң хүнү-биле Тываның ажылчы чонунга, Ада-чурттуң Улуг дайынның болгаш күш-ажыл фронтунун хоочуннарынга изиг байыры чедирген. Дайынның киржикчилеринге чаагай кадыкшылды, омак-сергек болурун, бистин аравыска ам-даа хөй чылдарда чурттаарын күзээң. Оон аңгыда дайынның болгаш тыдын хоочуннарынын амыдырал-чуртталгазынче сагыш салышкынын улам күштелдирин чугулаал көргөн ТР-нин Дээди Хуралынын Дар-

газы Ш. В. Кара-оол чыылганнарга байыр чедирип, чүве чугаалаан.

Ада-чурттуң Улуг дайынның киржикчизи Кирилл Шишигин, Көрөй дайынның киржикчизи Василий Биче-оол, Афган дайынның киржикчизи Валерий Кара-оол болгаш өскелер-даа чүве чугаалаан Олар Россияның камгаланыр күчүзүн улам-на быжыглаарын, АКШ баштаан империалистиг курүүлелерин НАТО блогунун Югославияга удур эгелээн дайын дүргөн соксадырын негээнер. Найысылалдын Арат шөлүңе Тиилелге хүнүңге тураскааткан уран чүүл мастерлеринин байырлап көргүзүү болган. Ону дайынның хоочуннары, ТР-нин Чазанын, Дээди Хуралдың удуртукчулары, байырладың киржикчилери сонургал-биле көргөн Тиилелге хүнүңге тураскааткан өске-даа хемчеглер Кызылга болуп эрткен.

Тиилелгениң 54 чылынын байырладалары Ак-Довурак, Чадаана, Туран, Шагаан-Арыг хоорайларга, кожууннар төрттеринге, суурларга болуп эрткээң.

Бистинг корр.

Владимир САВИНЫХТЫҢ тырттырган чуруктары.

АЛДАРГА, ХУНДУҢЕ БҮРГЕТКЕН

Фашистиг Германияны чылча шапкан кайгамчыктыг Улуг Тиилелгениң 54 чылының байырлалын бистиги республиканың кожууннарынга, хоорайларынга, суурларынга калбаа-биле демдегелер эрттирген.

Тиилелге хүнү дээрге кижиги бүрүзүңге эн-не эргим, өөрүшкүлүг болгаш кударанчыг байырлап. Ада-чурттуң Улуг дайын оон төөгүзүңге кажан-даа турбаан аар болгаш хан төгүүшкүнүг дайын. Ол 1418 дүн-хүн үргүлчүлээн Дайынның чылдарында шеригнин, флоттун, уजर чүүлдүн дайынчылары, партизаннар төөгүгө кестүп көрбөзөн маадырлыг дидим чоруун көргүскөн Ажылчылар, тараачыннар, интеллигентилер, амыр-чуртталганын дугайында чугааны кылганнар. Шериг-оол Дизиживич Улуг Тиилелгениң 54 чылы-биле дайынның киржикчилеринге байыры чедиргеш, оларга быжыг кадыкшылды, чаагай амыдыралды, узун назылаар күзээң. Дайынның хоочуннарынга тураскаал белектерин ол тывыскан.

Май 9-та эртенгинин 10 шакта Кызылда Ада-чурттуң Улуг дайынның чылдарында амы-тыннын берген дайынчыларга тураскаалдын чанынга хөй кижиги киржикчилиг митинг болуп эрткен Дайынчы болгаш күш-ажылчы орден-

нерни, медальдарны костюмнериниң херектерин сынамас кылдыр кадап алган назылары дөгү-даа берген болза, ам-даа омак-сергек, хөглү-баштак дайынның киржикчилери, күш-ажыл фронтунун хоочуннары анаа чыылган Олар дээрге дайын чылдарында деннээр чүве чок бергелерни шыдажып эрткеш, тиилелгени чедип алырын боттандырып шыдаан улуг алдар-атка төлептиг, бүгүдеге эргим хүндүткелдиг кижилеривис ол.

Тыва Республиканың Президентизи Ш. Д. Ооржак сөс алгаш, Улуг Тиилелгениң хүнү-биле Тываның ажылчы чонунга, Ада-чурттуң Улуг дайынның болгаш күш-ажыл фронтунун хоочуннарынга изиг байыры чедирген. Дайынның киржикчилеринге чаагай кадыкшылды, омак-сергек болурун, бистин аравыска ам-даа хөй чылдарда чурттаарын күзээң. Оон аңгыда дайынның болгаш тыдын хоочуннарынын амыдырал-чуртталгазынче сагыш салышкынын улам күштелдирин чугулаал көргөн ТР-нин Дээди Хуралынын Дар-

ПУШКИН - МЭЭН АМЫДЫРАЛЫМДА

Мен пат-ла кайгап, азады берген тур мен. Бичан чүгө ол томнар деп чүвенин уткаын билеп алган мен.

Экатерина МАТЮОВА, Тываның алдарлык поэты

өттүнүп, Пушкиннин шүлдүктөрүн окулдуларын шенеп эгелзеп мен. Пушкиннин "Кышкы орук", "Кышкы эртен" деп шүлдүктөрүн, "Руслан биле Людмила" деп шүлдүгүлдинден "Лукоморьени" шенегилзеп мен.

өтүрө шүлдүк номчуур башкы ийин. Сөөлүндө ол-ла Валентина Степановна мээ оолдарым Слава биле Сашаны база башкылап турган.

Угум угам мени хоорайга өөредир дээш Кызылче экелген. А Пушкиннин тоолдары аалымга өске номнам-бизге болаарып калган чүве.

Бианча эң баштай Пушкиннин тыва дылче окулдуртунган шүлдүктөрүн орус дылдаазы биле деннеп, шүүштүрер турган мен.

Сөөлүндө элзэн чылдар эртенде, башкынын ол номчаан шүлүүн бодум Пушкиннин номундан тып алгаш кашаа катан номчаан мен.

3. Пушкин-биле чоо журажылгам

Улуг угам Софья Түктүг-ооловна Чимит — баштайгы тыва интеллигентлерин бирээзи. Алтайга, Москвага өөренип чораян. Ол Тыванын баштайгы уждукчуларын бирээзи Чили Санчюкович Чимиттин кадайы. Угумунун өг-бүлөзи ол үенин-биле алырга, элзеп бедик культурагы, эртем-сургуулу өтүлдү турган.

Кан хылдыг дошулурун Казыргыг үч кээрзе... деп окулдуруп каан болган. (Кимнын окулдурганын туткундур мен).

Дээр арык чорашылдыг Дээкир чөмөк дээр дег, Чокмон орто келгенери Сөлкөмдө састып чор мен...

4. Карак чивеш аразынын хулгаазыны

Улуг окулдуларга баргаш, баштайгы окулдуркчуларны келгенни минир апар мен.

Шүлүктүн тыва дылдын аяны-биле чонга билдинги кылдыр чертер дээрз ынчаар окулдуруп турган сөөлүндө билген мен. Шынал-ла, баштайгы тыва окулдуруччулар, ботта-жулп чоруп ындыг чурумал кыдыражым даштынга бо-ла чорупу.

Шүлүктүн тыва дылдын аяны-биле чонга билдинги кылдыр чертер дээрз ынчаар окулдуруп турган сөөлүндө билген мен. Шынал-ла, баштайгы тыва окулдуруччулар, ботта-жулп чоруп ындыг чурумал кыдыражым даштынга бо-ла чорупу.

ЭКИ ДОРУМ МУНУВУТКАШ...

Элдепти рыноктуң эргилдеги үези турза-даа, "Эки дорум мунувуткаш..." дижип ырлажып, шаоп турар үевиң дедир эл кел чыдарынын херечизи — элзеп уругларың айт спортунуң шкколазы чоо салгалдыч чараш адынын мунукчулары, черле инчаа, чылгы малга ынак бичин чаштарын спорттуң бо хөвиринге хандыкшыдып, оларны хаара тудуп кирипкени болур.

Караның мөөрейин бо чылан апрель айда Эрзин кожуунга эртрирени планнаан. Угум, саавырын уткуп худан — бадып алганыңдан бээр ынык-ла ул болбаның илден-дир. Силериниң федерациянын ажы-лында чөстөнери, шаптарозанынчы, бергедээжиниң ажылы эртрирениң хемчелерин канчаар шимтирлеп турар силер?

Угум, саавырын уткуп худан — бадып алганыңдан бээр ынык-ла ул болбаның илден-дир. Силериниң федерациянын ажы-лында чөстөнери, шаптарозанынчы, бергедээжиниң ажылы эртрирениң хемчелерин канчаар шимтирлеп турар силер?

Угум, саавырын уткуп худан — бадып алганыңдан бээр ынык-ла ул болбаның илден-дир. Силериниң федерациянын ажы-лында чөстөнери, шаптарозанынчы, бергедээжиниң ажылы эртрирениң хемчелерин канчаар шимтирлеп турар силер?

Ат үс-дүптөн бээр тыва килдини ырак-узак чорук кылдыр ыныктыг хөлзеге, өзүлүк шынык оңуну чораянын кым-даа билер. Араваста чугаа ол дугуйнда болгонда, ажал-херээрини казын, чүдөн, канчаар эгелдирер, Олег Донкович?

Ат үс-дүптөн бээр тыва килдини ырак-узак чорук кылдыр ыныктыг хөлзеге, өзүлүк шынык оңуну чораянын кым-даа билер. Араваста чугаа ол дугуйнда болгонда, ажал-херээрини казын, чүдөн, канчаар эгелдирер, Олег Донкович?

Ат үс-дүптөн бээр тыва килдини ырак-узак чорук кылдыр ыныктыг хөлзеге, өзүлүк шынык оңуну чораянын кым-даа билер. Араваста чугаа ол дугуйнда болгонда, ажал-херээрини казын, чүдөн, канчаар эгелдирер, Олег Донкович?

Ат үс-дүптөн бээр тыва килдини ырак-узак чорук кылдыр ыныктыг хөлзеге, өзүлүк шынык оңуну чораянын кым-даа билер. Араваста чугаа ол дугуйнда болгонда, ажал-херээрини казын, чүдөн, канчаар эгелдирер, Олег Донкович?

Ат үс-дүптөн бээр тыва килдини ырак-узак чорук кылдыр ыныктыг хөлзеге, өзүлүк шынык оңуну чораянын кым-даа билер. Араваста чугаа ол дугуйнда болгонда, ажал-херээрини казын, чүдөн, канчаар эгелдирер, Олег Донкович?

Ат үс-дүптөн бээр тыва килдини ырак-узак чорук кылдыр ыныктыг хөлзеге, өзүлүк шынык оңуну чораянын кым-даа билер. Араваста чугаа ол дугуйнда болгонда, ажал-херээрини казын, чүдөн, канчаар эгелдирер, Олег Донкович?

Ат үс-дүптөн бээр тыва килдини ырак-узак чорук кылдыр ыныктыг хөлзеге, өзүлүк шынык оңуну чораянын кым-даа билер. Араваста чугаа ол дугуйнда болгонда, ажал-херээрини казын, чүдөн, канчаар эгелдирер, Олег Донкович?

Ат үс-дүптөн бээр тыва килдини ырак-узак чорук кылдыр ыныктыг хөлзеге, өзүлүк шынык оңуну чораянын кым-даа билер. Араваста чугаа ол дугуйнда болгонда, ажал-херээрини казын, чүдөн, канчаар эгелдирер, Олег Донкович?

Ат үс-дүптөн бээр тыва килдини ырак-узак чорук кылдыр ыныктыг хөлзеге, өзүлүк шынык оңуну чораянын кым-даа билер. Араваста чугаа ол дугуйнда болгонда, ажал-херээрини казын, чүдөн, канчаар эгелдирер, Олег Донкович?

Ат үс-дүптөн бээр тыва килдини ырак-узак чорук кылдыр ыныктыг хөлзеге, өзүлүк шынык оңуну чораянын кым-даа билер. Араваста чугаа ол дугуйнда болгонда, ажал-херээрини казын, чүдөн, канчаар эгелдирер, Олег Донкович?

Ат үс-дүптөн бээр тыва килдини ырак-узак чорук кылдыр ыныктыг хөлзеге, өзүлүк шынык оңуну чораянын кым-даа билер. Араваста чугаа ол дугуйнда болгонда, ажал-херээрини казын, чүдөн, канчаар эгелдирер, Олег Донкович?

Ат үс-дүптөн бээр тыва килдини ырак-узак чорук кылдыр ыныктыг хөлзеге, өзүлүк шынык оңуну чораянын кым-даа билер. Араваста чугаа ол дугуйнда болгонда, ажал-херээрини казын, чүдөн, канчаар эгелдирер, Олег Донкович?

САЛЫМ-ЧОЛДУН ШОРААННАРЫ

Валерий ШАРАВИИ

Романдун үзүндү

(Эгези № 30, 31 "Шында"). Бичанга Семис чагырыкчы эркен-дүшкен кижилерни достуруп эккелгеш, элзеп негээр Согурбээн, бараан болбаан дээш, оң чагырга-зында эвес-даа кижилерни чула эрийдээш салыр.

чөк. Ону сен билер болгай сен, ынаам — дээш, Балдаң Сырганын чанынга сөгедектеп ора дүшкеш, кыстың бажын дөмзөңнү кырынга хумагалыг салып алгаш, эргелдип суйбап каап олурган.

Чарынгың дын кара чангыс оолдуу. Оон адын Балдаң дээр. Огун ызыгуур салгачкызы кылдыр сарап, ону бодунуң каржы, харам аажы-чаңыңа чажыңдан бээр ижиктирип, кара туразында чанчаар кылдып алган.

Илет, чугаала-чугаала харын, Сыргажыгым, Чугаала, че — дээш Сырганын бажын чыттааш, чаагыңдан ошкан каан

Сарыгайың саамдар өөнө баарың сокса, ол дугуйнда чугаа-соот динчалык берзе, кара когук өзөспө Дивээң дээр сен, туткаш, алдыр дүт буудуңа бажын куду кылдыр азып каар мен — деп, чагырыкчы Балдаңа бир катап кыжыңган-даа. Оон чүү-даа үнмээң.

Илет, чугаала-чугаала харын, Сыргажыгым, Чугаала, че — дээш Сырганын бажын чыттааш, чаагыңдан ошкан каан

Семис чагырыкчы огулхай деп, канчар-даа чаагыраш, хөйле-ле Сыргага ажыраш, оңу ала-каралык көрбөстөп, бир-карач шившикинге будуң хайгаарадып каан. Ол шившикин хоптанган санында, кыстың байырибете, кулаан шөйө тыртар аларган.

Илет, чугаала-чугаала харын, Сыргажыгым, Чугаала, че — дээш Сырганын бажын чыттааш, чаагыңдан ошкан каан

Семис чагырыкчы огулхай деп, канчар-даа чаагыраш, хөйле-ле Сыргага ажыраш, оңу ала-каралык көрбөстөп, бир-карач шившикинге будуң хайгаарадып каан. Ол шившикин хоптанган санында, кыстың байырибете, кулаан шөйө тыртар аларган.

Илет, чугаала-чугаала харын, Сыргажыгым, Чугаала, че — дээш Сырганын бажын чыттааш, чаагыңдан ошкан каан

Семис чагырыкчы огулхай деп, канчар-даа чаагыраш, хөйле-ле Сыргага ажыраш, оңу ала-каралык көрбөстөп, бир-карач шившикинге будуң хайгаарадып каан. Ол шившикин хоптанган санында, кыстың байырибете, кулаан шөйө тыртар аларган.

Илет, чугаала-чугаала харын, Сыргажыгым, Чугаала, че — дээш Сырганын бажын чыттааш, чаагыңдан ошкан каан

Семис чагырыкчы огулхай деп, канчар-даа чаагыраш, хөйле-ле Сыргага ажыраш, оңу ала-каралык көрбөстөп, бир-карач шившикинге будуң хайгаарадып каан. Ол шившикин хоптанган санында, кыстың байырибете, кулаан шөйө тыртар аларган.

Илет, чугаала-чугаала харын, Сыргажыгым, Чугаала, че — дээш Сырганын бажын чыттааш, чаагыңдан ошкан каан

Семис чагырыкчы огулхай деп, канчар-даа чаагыраш, хөйле-ле Сыргага ажыраш, оңу ала-каралык көрбөстөп, бир-карач шившикинге будуң хайгаарадып каан. Ол шившикин хоптанган санында, кыстың байырибете, кулаан шөйө тыртар аларган.

Илет, чугаала-чугаала харын, Сыргажыгым, Чугаала, че — дээш Сырганын бажын чыттааш, чаагыңдан ошкан каан

Семис чагырыкчы огулхай деп, канчар-даа чаагыраш, хөйле-ле Сыргага ажыраш, оңу ала-каралык көрбөстөп, бир-карач шившикинге будуң хайгаарадып каан. Ол шившикин хоптанган санында, кыстың байырибете, кулаан шөйө тыртар аларган.

Илет, чугаала-чугаала харын, Сыргажыгым, Чугаала, че — дээш Сырганын бажын чыттааш, чаагыңдан ошкан каан

Семис чагырыкчы огулхай деп, канчар-даа чаагыраш, хөйле-ле Сыргага ажыраш, оңу ала-каралык көрбөстөп, бир-карач шившикинге будуң хайгаарадып каан. Ол шившикин хоптанган санында, кыстың байырибете, кулаан шөйө тыртар аларган.

Илет, чугаала-чугаала харын, Сыргажыгым, Чугаала, че — дээш Сырганын бажын чыттааш, чаагыңдан ошкан каан

Семис чагырыкчы огулхай деп, канчар-даа чаагыраш, хөйле-ле Сыргага ажыраш, оңу ала-каралык көрбөстөп, бир-карач шившикинге будуң хайгаарадып каан. Ол шившикин хоптанган санында, кыстың байырибете, кулаан шөйө тыртар аларган.

Илет, чугаала-чугаала харын, Сыргажыгым, Чугаала, че — дээш Сырганын бажын чыттааш, чаагыңдан ошкан каан

Семис чагырыкчы огулхай деп, канчар-даа чаагыраш, хөйле-ле Сыргага ажыраш, оңу ала-каралык көрбөстөп, бир-карач шившикинге будуң хайгаарадып каан. Ол шившикин хоптанган санында, кыстың байырибете, кулаан шөйө тыртар аларган.

Илет, чугаала-чугаала харын, Сыргажыгым, Чугаала, че — дээш Сырганын бажын чыттааш, чаагыңдан ошкан каан

МАЛ ООРУ-ЧОНГА КАРАЖА

Тыва Республикада мал оору-биле демисел талазы-биле хемчеглер дугайында Тыва Республиканың Чазааның ДОКТААЛЫ

Иштики херектер сайыды С. С.Б. Монгуштуң илеткелин дыйнап база сайгарып көргөш, Тыва Республиканың Чазаа, ямылар, ведомстволар болгаш тус чер чагыргалары мал оору-биле демиселдин хемчеглерин ап чорудуп келгенин демдегеп турар. Мал оору-биле демиселдин байдалын Чазактын хуралдарына, эрге-хоойлу органнынын, удуртукчуларынын чөвүлел хуралдарына, чагырга черлеринин коллегияларына чангыс эвес удаа сайгарып чугаалашкан. Кызыгаар чурумун быжыглаары, кызыгаар чоогунда кожууннарда мал оору-биле демиселди күштелдирери-биле эки тура улусчу дружиналарынын орунунга милициянын кожууннар аразында тускайжыттыгын ийн салбырын тургускан. 1999 чылдын январьда Тыва Республиканың Иштики херектер ямызынын, Айыл чок чоруктук федералдыг албанынын эргеледин, Кызылдын кызыгаар отрядынын, Тываның каайлы черинин киржилгези-биле "Кызыгаар" деп улуг хемчээлдиг ажил-хемчег чоруттунган. Улуг-Хем кожуунун Иштики-Хем сумузуңуң кодан-хонаштарын быжыглаарын, Сүт-Хөлдүн Бора-Тайга суму чагыргазынын чурттакчы чонунун киржилгези-биле дежурныйлашканын, кварталдарга, кудумчуларга танымылдаашкынынын организаастаарынын талазы-биле мурнакчы арга-дуржулганын непередип турар.

Ындыг-даа болза, мал оорунун байдалы амдыгаа чедир дүшкүрдүг болуп артып, чурттакчы чонунуң маңаа хамаарыштыр чөптүг чемелелин болдурган. 1998 чылдын

дургузунда республика иштинге 961 мал оору бүртүктеттинген, ол дээрге 1997 чылдынга деңизерге, 33,8 хуу бедик болуп турар. Чурттакчы чонунуң 8635 баш малы орга алыскан, оон өртектүзүн ашка-көпөккө шилчидерге, 8640 муң рубль болуп турар. Чедиртинген когарал-каражаны чүгүлө 520 муң рубльге дуглаан. Мал оорунун саны бо чылын база ескен. 1999 чылдын 3 айларынын дургузунда 234 мал оору бүртүктеттинген, ук сан-чургай 1998 чылдын ол-ла үезинин денелинден 43,7 хуу бедик болуп турар. 1383 баш мал орга алыскан. Мал оору Каа-Хем, Улуг-Хем, Бий-Хем, Эрзин болгаш Сүт-Хөл кожууннарда улуг неперелди алган. Кызыгаар чоогунда кожууннарда база бо талазы-биле байдал дүшкүрдүг болуп артпышаан, ол черлерден кожа-хөлбээ чыдар республикаже чылдын-на 1,5—2 муң баш малды кири сүрүп турар.

Шак мындыг чидиг байдал тургустунзажок, мал оору-биле демиселде четпестер хой. Тус чер чагыргалары малдын учедун, ылангыя хуу малдын, амдыгаа чедир организаастаан. Ветеринардыг шынжылгалар тыпсышкынынын контролю кошшак. Эрге-хоойлу болгаш үндүрүг органны оорлаткан малдын, этт продуктуларынын сайгарылга рыноктарын коичуг кошшак контролюдап турар. Республиканың Иштики херектер ямызы кожууннар аразында хөдөлүп турар организаастыг кем-херек болуктерин барык илеретпейн турар. Каа-Хем, Улуг-Хем, Эрзин, Барыын-Хемчик, Тожу, Кызыл, Бай-Тайга кожууннарнын иштики херектер килдистерин мал оору-

биле холбашкан кеземче херектеринин ителгезин үр үеде узамдыктырып турар. Республиканың Чазааның мооң мурунда хүлээп алганы мал оору-биле демиселди айтырылганы-биле холбашкан доктаалдарын Тыва Республиканың Иштики херектер ямызы, Тыва Республиканың Көдээ ажил-агый болгаш аш-чөм ямызы, тус чер чагыргалары долу хемчээлдиг эвес күүсеткен.

Мал оору-биле демиселди күштелдирер сорулга-биле Тыва Республиканың Чазааның ДОКТААДЫРЫ БОЛЗА:

1. Тыва Республиканың Иштики херектер ямызынын, өске-даа ямыларнын, ведомстволарнын, тус чер чагыргаларынын мал оору-биле демисел талазы-биле ажилын коичуг багай денелде деп санаар.
2. Тыва Республикада мал оору-биле демисел талазы-биле сонгаарлаттынмас хемчеглерин планын бадылаар.
3. Бо доктаалдын күүселдезинин контролюн Тыва Республиканың Чазаак Аппаратынын эрге-хоойлу ажил-чорудулганынын таарыштырылганынын талазы-биле эргелегел онаар.

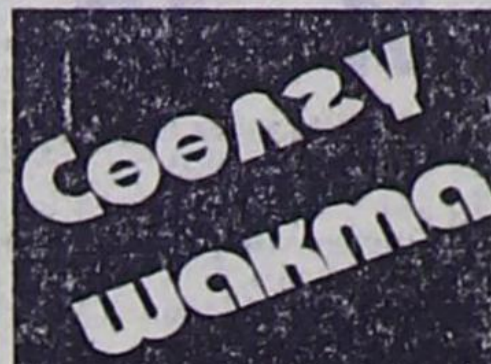
Ш. ООРЖАК.
Кызыл хоорай
1999 чылдын апрель 12
№ 210.

МАЛ ООРУ-БИЛЕ ДЕМИСЕЛ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ СОҢГААРЛАТТЫНМАС ХЕМЧЕГЛЕР ПЛАНЫ

№ п-п	Хемчеглерин ады	Күүселдезинин хуусаазы	Күүселде дээш харысалгалыглар	№ п-п	Хемчеглерин ады	Күүселдезинин хуусаазы	Күүселде дээш харысалгалыглар
1	2	3	4	1	2	3	4
1.1	1 адыр. Чазактын, тус чер бот-башкарылга органнынын ролу ТР-нин Чазааның "Мал оору-биле демисел талазы-биле хемчеглер дугайында" доктаалы-биле таныштырылганы республиканың чурттакчылык пункт бүрүзүңе чорудуп, ямаар Тыва Республиканың Чазааның кежигүннерин айткарар (кошкан графикке дүштүр). Кожууннарнын, сумуларнын денелинге хемчеглерин ап чорудар	1999 чылдын апрель	Товариштай И. Н., Кадралиева Н. А., Нугис Р. Д.	3.12	Малдын баш санынын өзүлдезинге, мал ээзинин амдыралынын денелин бедидеринге салдарып ТР-нин хоойлузуңуң төлевилелин ажилдап кылгаш, ону ТР-нин Чазааның сайгарылганынче кириер.	1999 чылдын төңүзүңгө чедир	ТР-нин Юстиция ямызы
1.2	Адыр аайы-биле семинарлары: — мал ааргылары-биле демисел чорудар албанын ажилдакчылары-биле; — Ф-Е-1 майыктын шынжылгазын тыпсып турар даргалар болгаш харысалгалыг кижилер-биле; — участок инспекторлары база иштики херектер килдистеринин мал оору-биле демисел чорудар опертөлээри-биле; — хоорайларнын, кожууннарнын иштики херектер килдистеринин ГИВД-нин ажилдакчылары-биле чорудар.	1999 чылдын май	ТР-нин Көдээ ажил-агый ямызы	4.1	4 адыр. Эттин белеткелин, болбаазырадылганын база садыглаашкынын чурумчуларынын талазы-биле айтырылгалар. Малды калбаа-биле сон турар үеде тургустунган өртектөр-биле этти садып алырын база оон курлавырын тургускаш, алызында барып республикага ажыктыг кылдыр садып-саарынын айтырын ажилдап кылдыр	1999 чылдын август-ноябрь	Хемер-оол В. Д., Садыг. Көдээ а/а ямылары, Хергелкчилер эвилели
1.3	Улуг-Хем кожуунун Иштики-Хем, Сүт-Хөлдүн Бора-Тайга, Чаа-Хөлдүн Шаңчы, Эрзинин Бай-Даг суму чагыргаларынын болгаш республиканың хоорай чурттакчыларынын кварталдарга, кудумчуларга дежурныйлаашкынын, таңныылдаашкынын чорударынын талазы-биле мурнакчы арга-дуржулганын өөренип көөр болгаш непередип таратар. Массалыг информация чепсектерин дамчыштыр Хамааты болгаш Кеземче хоойдуларынын мал оору дээш харысалга, ок-боонуң ажил-алынын чуруму, иштики херектер органнын, кызыгааржыларын, прокуратураны ой-шаанда медеглээринин эргежок чугулазы-биле холбашкан кезээнин тайлыбырын чорудар.	1999 чылдын июнь 1999 чылдын май	ХКХК начальни-тери, Хаажык Э. О. ТР-нин Чазаа, ТР-нин Көдээ ажил-агый ямызы, ТР-нин ИХЯ-зы	4.2 4.3 4.4	Эт белеткелинин үезинде тус чернин бараан бүдүрүкчүлеринге сан-хөө деткимчезин көргүзөр. Чурттакчы чондан этт садып алырын хемчээлин улгаттырар, чер-черлерде колбаса кылдыр цехтерин дагын бут кырынга тургузуп, оларны дээштиг ажыглап тура эттин болбаазырадылганын организаастап, ону чурттакчы чонга, күрүнө хергелелинге садар. Агроулетпур комплекзинге чиигелдеги чээли бээр тускай фондуңа хергелкчилер кооперациязынын организацияларынга болбаазырадылгаше кириер эттин садып алышкынын авансылары-биле чээлилерни бээр.	сентябрь-ноябрь	Хемер-оол В. Д., КБ "СБС—АГРО" кожууннар чагыргалары, ТР-нин Хергелкчилер эвилели
1.4	Массалыг информация чепсектеринге "Мал оору-биле демисел" деп рубриканы организаастаар.	доктаамал	ТР-нин Юстиция ямызы, ТР-нин Дээди суду, ТР-нин Прокуратуразы, ТР-нин ИХЯ-зы	4.5	Кожууннарнын, сумуларнын өрге бүрүзүңүн байдалын эки билер бедик мергежилдиг специалистерни хаара тутпушаан, хергелкчилер кооперациязынын белеткел ажил-чорудулганын дагын диртизер.	доктаамал	кожууннар, сумулар чагыргалары, Хергелкчилер эвилели
1.5	Ооргахой мал-маган алыскан таварылгада республиканың девискээрин үш уг-шигилги (барыын, төп, мурнуу) дескиндир ужударын боттандырар.	доктаамал	ИХЯ, Оңза байдалдар комитеди	4.6	Эт, дириг мал дужаалдазынын керээлерин чарынын талазы-биле ажилды идекпейжидип, ону боттандырынга транспорт ачы-дузазын чедирер. Кызыл хоорайга база республикадан дашкаар черлерге садып-сайгары көрдүңген малды үлетпур болбаазырадылганынын бүдүрүлгелеринге согар.	доктаамал	кожуун чагыргалары
1.6	Массалыг информация чепсектеринге "Мал оору-биле демисел" деп рубриканы организаастаар.	доктаамал	Серен А. С., Тас-оол Р. В.	4.7	Эттин садып-сайгарылганын, болбаазырадылганын боттандырып турар бүдүрүлгелер оон хүлээп алышкынын малдын ээлерин бадыткаан, эттин шынанын, сокканынын байдалын, сооп-бусканын, кадагалап шыгжаанын тодараткан ветеринардыг түнел бижик турда, чүгүнчө илчан чорудар.	доктаамал	кожуун, суму чагыргалары, хергелкчилер нитилелдери
1.7	Эт бүдүрүкчүлеринин эвилелин организаастаарынга деткимчени көргүзөр.	1999 чылдын май	Хемер-оол В. Д., ТР-нин Көдээ ажил-агый ямызы	4.8	Кожууннарда этт, этт продуктуларын белеткээр көжүп чорупур белеткел пунктуларын тургузар.	доктаамал	Хергелкчилер эвилели
2.1	2 адыр. Хоойлудулга болгаш нормативтиг база Мал ээлеринин эрге-ажыктарын камгалап турар хоойлу төлевилелин ажилдап кылдыр комиссияны тургузар болгаш төлевилели ажилдап кылдыр.	апрель-май	Ооржак Э. Х., Достай С. М., Кужугет С. С.	4.9	Эт комбинаттарынын, тус черлерде колбаса бүдүрүп цехтеринин үндүрү турары продукциязынын ассортментинин байлакшыдар, оон шынанын бедидер талазы-биле ажилды экижер.	доктаамал	Көдээ ажил-агый ямызы, Хергелкчилер эвилели
2.2	"Малчынын хоойлузуңуң" хоойлудулга саналы шынарлыг кылдыр саналдап кириеринин арга-шынээн өөренип көөрү-биле тус чер бот-башкарылга органнынын төлээри киржилгелиг чазак комиссиянын тургузар.	1999 чылдын апрель	Ооржак Э. Х., Кужугет С. С.	4.10	Хоорай рыноктарын контролюдап турар кем-херек бөлүгелжилгелерин илередир болгаш чок болдуларынын талазы-биле хемчеглерни алыр.	1999 ч июнь 1-ге чедир	ИХЯ, Үндүрүг полициясы
2.3	Россия Федерациязынын Кеземче хоойлузуңун тыва дылда үндүрүлгезин доозар.	1999 чылдын 3-кү кварталы	Кужугет С. С., Нурсат М. К.	4.11	Кожууннарда мал согар пунктуларын тудары-биле капитал салышкынынын үндүрү бээринин айтырын өөренип көөр.	1999—2002 ч.ч дургузунда	ТР-нин Экономика ямызы
3.1	3 адыр. Малдын учеду болгаш кадагалалы ТР-нин Чазааның хуралына Тыва Республиканың Президентизинин 1996 чылдын июнь 20-де үндүргени № 486 "Республикада мал оору болгаш мал чидиргилери-биле демиселди күштелдиреринин талазы-биле немелде хемчеглерин дугайында" Чарлынын, ТР-нин Чазааның 1998 чылдын апрель 15-те хүлээп алганы "Өңчүнүң бүгү хевирлеринин ажил-агыйларында малдын учедунга болгаш шимчээшкенинге чуруму тударынын дугайында", 1998 чылдын сентябрь 3-те хүлээп алганы № 536 "Бүгү категориянын ажил-агыйларында малды эде санаарынын болгаш республиканың көдээ ажил-агый бүдүрүлгелеринин кол хөргелеринин четчелээшкенин чорударынын дугайында" доктаалдарынын күүселдезинин чорудулганынын дугайында айтырыгы сайгарар	1999 чылдын май	ТР-нин Көдээ ажил-агый ямызы, ТР-нин ИХЯ-зы, ТР-нин Статистика комитеди	4.12 4.13	Эт садып-сайгарар эргелиг садыг черлеринин данзынын бадылаар Этт садыгжыларынын хыналдазын организаастаар	1999 ч. май 1-ге тускай план езугаар	ИХЯ, Үндүрүг полициясы, күрветеринария албаны
3.2	Бүгү хевиринин өңчүнүң мал-маганынын хайгаарал чок кададын болдурбас, кожууннарнын чурттакчылык пунктуларынга коллективтиг кададтын база хамаатыларынын худа малынын камгалалынын таарымчалыг хевирлерин тургузар.	доктаамал	сумулар чагыргалары	5.1	5 адыр. Тыва Республиканың девискээринге эттин, этт продуктуларынын, дүктүң болгаш кеш чиг эднин саарылганынын адырыга лицензиялаашкынын чурумчуларынын талазы-биле хемчеглер дугайында ТР-нин Чазааның 1998 чылдын сентябрь 11-де хүлээп алганы № 559 доктаалында дүштүр — сайгарылгыч ажил-чорудулгалыг юридиктиг болгаш хуу кижилерге Тыва Республиканың девискээринге этт болгаш этт продуктуларынын үүрмектеп болгаш мөөң садыглаашкынын лицензиялаашкынын кириер: — Тыва Республиканың девискээринден дашкаар этти болгаш этт продуктуларын үндүрүп сөөртүрүңүн чөпшээрелин тыпсып тура, дүштүрүлгө сертификатын албан негээрин кириер, — этт, дүк болгаш кеш чиг эдин садып алырынга чөпшээрелди ТР-нин Көдээ ажил-агый болгаш аш-чөм ямызы база кожууннарнын чагырга черлеринин чөпшээрели турда тыпсыр	1999 чылдын апрель 12-ден тура доктаамал	Тыванын чөпшээрел-бүртүкел палатазы
3.3	РФ-тин Ветеринария хоойлудулганынга дүштүр малдын, эттин, этт продуктуларынын сайгарылганынга болгаш сөөртүлгезинге чуруму тудары-биле шынар сертификаттарын тыпсыр эргени сертификатынга б. лгаш белеткел шынарын килдизинге онаар. Ук килдис ындыг сертификатын ТР-нин Көдээ ажил-агый болгаш аш-чөм ямызында күрүнөң ветеринария албанынын лабораторлуг шимчелдеринге үндөзилеп тыпсыр.	1999 чылдын май 1-ге чедир	ТР-нин Чазаа	5.2	ТР-нин Чазааның 1997 чылдын декабрь 23-деги № 639 доктаалын үндезин болдуруп, дүкке болгаш кеш чиг эдинге (партия, автотранспорт бүрүзүңгө) чангыс удаанын чөпшээрелин кириер	доктаамал	Тыванын чөпшээрел-бүртүкел палатазы, Көдээ ажил-агый ямызы, кожуун чагыргалары
3.4	Чогуур документилери чок малды, этти, этт продуктуларын болгаш кеш чиг эдин хавыраарын механизмин, а ол ышкаш оларын республика бюджетинче сайгарып кириеринин механизмин ажилдап кылдыр.	1999 чылдын май-1-ге чедир	ТР-нин Юстиция, Садыг, Көдээ ажил-агый ямылары	6.1	Оорга алыскан малды, кожа чыдар девискээрге кем-херек үүлгеткен кижилерин эгидеринин, кеземче херектеринин ителгезинге эрге-хоойлу дузазын чедиреринин, оларны боттандырынын механизмин ажилдап кылган. Моолдун кызыгаар чоогунда аймактары-биле дугуржулганын төлевилелин ажилдап кылдыр. Кызыгаар чоогунга болган кем-херек үүлгедикчилеринин бүрүзүн онза контролюга ап, РФ-тин Даштыкы херектер ямызын таварыштыр кем-херек үүлгедикчилерин дамчыдып бээрин, оларны харысалгага онаарын чедип алыр	1999 чылдын май 20-ге чедир	Товариштай И. Н., Удумбара Ч. А., Монгуш С. С. Б., Саидов Д. К., Шаалы А. А.
3.5	РФ-тин Ветеринария хоойлудулганынга дүштүр бүгү хевиринин өңчүнүң дириг мал-маганынын садып-саарылганынын чангыс аай чурумун ажилдап кылдыр.	1999 чылдын июнь 1-ге чедир	ТР-нин Көдээ ажил-агый ямызы	6.2	1999 чылдын май 1-ге чедир "Шара-Суур" контроль-хыналда пунктузуң ажилдадып кириер	1999 ч июнь 1-ге чедир	Оюн В. М., Саидов Д. К., Кара-Сал Е. В., Шаалы А. А.
3.6	Сумуларнын, кожууннарнын ветеринардыг шынжылгалар болгаш анаа кожар документилер тыпсыр эргелиг ветеринар эмчилеринин данзынын, оларнын холуңуң үжүнүң майыктары-биле калды, бадылаар. Күрүнөң ветеринардыг хайгаарал черинин контролюңуң адаанда турар чүккө РФ-тин Ветеринария департаментизинин 1997 чылдын июль 9-та № 14 дужаалы-биле бадылаан ветеринардыг шынжылгаларнын чангыс аай хевирин садып алыры-биле республика бюджетинден 160 муң рубльди үндүрүп бээр	1999 чылдын июль 1-ге чедир	ТР-нин Чазаа, ТР-нин Сан-хөө ямызы	6.3	Республиканың болгаш Моолдун кызыгаар чоогунда аймактарынын чурттакчыларынын контроль-хыналда пунктуларын эртеринин чурумун бөдүүнчүлдеринин (визалы режимни күш чок болдулары) талазы-биле хемчеглерни дугуржул кылдыр	1999 чылдын бирги чартыы	Товариштай И. Н., Кара-Сал Е. В., Саидов Д. К.
3.7	Республиканың девискээринде электри дамчыдыкчылары шугумнарнын (ЛЭП), трансформаторларнын оорлап тоймагалаашкынын болдурбас сорулга-биле: — бар электри дамчыдыкчылары шугумнарнын база трансформаторларнын четчелээшкенин, а ол ышкаш эде бүртүкээшкенин чорудар; — электри дамчыдыкчылары шугумнарны база трансформаторларны электри энергиязын херек кырында ажыглап турар хергелкчилерге быжыглаар.	1999 чылдын июль 15-ге чедир	кожууннар, сумулар чагыргалары	6.4	Убса-Нур, Баян-Өлгий аймактарынын чагыргаларынын болгаш Тыва Республиканың Чазаанын аразында Монгун-Тайга кожуунга база үстүңде ады кирген аймактарын девискээринге октябрьдан майга (чылдын-на) чедир малды олардыр черлерин дугайында Чөпшээрелжилгенин (дугуржулганын) төлевилелин белеткээр	1999 чылдын июль-август	Хемер-оол В. Д., Достай С. М., Монгун-Тайга кожуун чагыргазы
3.8	Бүгү малдын коданнарнын, кудуктарнын, одар-белчирилеринин, сизен шөлдөрүнүн бүрүн четчелээшкенин чорудуп, ажыглаттынмайн турар кол өңчүнү арат-тараачын ажил-агыйларга база хуу кижилерге хөдөзилгелге бээринин болгаш садарынын дугайында айтырыгы өөренип көөр.	доктаамал	сумулар чагыргалары				
3.9	Тус чер чагыргаларынга чурттакчы чонунуң кошшак камгалалдыг кезээнин (пензионерлер, чангыс херээженнер) мал-маганынын кадагалалынын боттандырылганынга дуза чедиреринин айтырын өөренип көөрүн сүмөдээр.	1999 чылдын июнь 1-ге чедир	сумулар чагыргалары				
3.11	Мал тудар черлеринин четчелээшкенин чорудуп, оларны быжыглаар херекке дузаын көргүзөр. Ажил-агый дептеринге мал төдүнүң, олуң хооран мал-маганынын, саткан баш санын өй-шаанда болгаш доктаамал көргүзөр	1999 чылдын июнь 1-ге чедир	сумулар чагыргалары				

МАЛ ООРУ-БИЛЕ ДЕМИСЕЛ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ СОҢГААРЛАТТЫНМАС ХЕМЧЕГЛЕР ПЛАНЫ

Table with 4 columns: No., Description of activities, Date, and Name of the organization. It lists various agricultural and social programs for 1999.

чулары-биле ужуражылгаларын чорудуп турар. Оон парлаалга берген ме-дээлерин суугар алырга, чаа Чазактын составына улуг өс-көргөдөгүлөрүн кылбазы иле-реп турар. Ол бистин чагыс чер-чурттувус С. К. Шойгу-нун — РФ-тин Оңзагай бай-далдар болгаш бойдус халап-тарын чайладар яамызынын сайдынын дугайында чыгыс өстөрүн чугаалааны өөрүнчү.

ЧАРЛАЛДАР

1969 чылдан 1979 чылга чедир Чодоонун № 1 школанын өөрнөнгө доозукчулары, аңаа ажыдап чороан эргим башкыларысты 1999 чылдан май 22-де хундускунун 14. 00 шакта школовыска чыгып келирин чалап тур бис.

МАЙ 20-ДЕ ЧЫРЫКЧЕ УНЕР

Техниктиг чыдааганнын хараозы-биле "Тыва Республика" солунун доразында номери май 20-де чырыкче үнерин номчукчуларга дындадып тур.

"ШЫН" СОЛУН ДАМЧЫШТЫР

Оглум Семен Чалбааны сөөлгү орукче үдеп, ону онрукшудорынга материалдык болгаш моральдык ачы-дузанын чедирген эмчилеривис Уйнук-оол Тюлюшевич болгаш Екатерина Дордумовна Чамзырнарна, Сергей Хавьяевич болгаш Ульяна Уйнук-ооловна Кашлык-оолдарга, Додар-оол Комбуевич Кууларнын өг-бүлезинге, ол ышкы ажы-шүжүвүстү үлөшкөн дорлуг-торелдеривиске, оглумун чагыс каассчыларына четиргенимни ынак солунун "Шынын" дамчыштыр илередип, черге чедир мөгөйдим.

Advertisement for Василий Ууртакович Хомушкунун (Vasily Uurtakovich Homushkun) featuring a photo and text about his work as a journalist and editor.

ШЫПШЫКТА — ИЙМ ТУК

Мөнгүн-Тайга — төрөн ораныстын эң бедик тайдыы Оон менгил шыпшыкче чүгө чүректер-ле, шырап бет-кедиги кижилер үнүп шыдаар Кылама дег менгизини кыры доктаамал хат-бораан, хар-туман бүргөн шыпшыкче 1999 чылдын май 9-та бөлүк дуржулгалыг туристер үнгөш келгенер.

ЭР-ХЕЙПЕР!

Сибирини элээди оолдар аразынга Бийск хоорайга эрткен бокс маргылазынга 19 командадан 223 боксер киришкен Кызылда № 2 школанын өөрнөкчилери ук маргылаага Тываны төлөөлөп киришкеш, багай эвес көргүзүлгөндү болган. Чингис Күжүгөт 58 килограммга чедир деңгизге ийги чери элээн. Күдөр Монгуш, Дун-Сагана Аяс, Артыш Кыргыз, Аидис Күжүгөт олар янзы-бүрү деңгизлерге 3-кү черлерин элээткенер.

Василий Ууртакович Хомушкуну

Тыва Республиканын Дээди Хуралы (Парламентизи), тыва чечен чогаал журналистика аар-берге чидиргеге таварышкан: 1999 чылдын май 13-те Тыва Республиканын Дээди Хуралынын Контроль-саналга комиссиязынын даргазы депутат Василий Ууртакович Хомушкуну амдыралынын дөртен үшкү харында хенертеп мөчөзүн.

Advertisement for 'Шоруттугунен хурундер-биле!' (Shoruttagunen khurunderyn bil!) featuring a logo and text about a book or publication.

Advertisement for Василий Ууртакович Хомушкуну (Vasily Uurtakovich Homushkun) with a photo and text about his work.

Advertisement for Василий Ууртакович Хомушкуну (Vasily Uurtakovich Homushkun) with a photo and text about his work.

МАЙ 18-ТЕН 23-КЕ ЧЕДИР

ОРТ
6.00 ЭРТЕНГИНИН МЕНДИЗИ.
9.00 МЕДЭЭЛЕР.

ОРТ
6.00 ЭРТЕНГИНИН МЕНДИЗИ.
9.00 МЕДЭЭЛЕР.

ОРТ
6.00 ЭРТЕНГИНИН МЕНДИЗИ.
9.00 МЕДЭЭЛЕР.

ОРТ
6.00 ЭРТЕНГИНИН МЕНДИЗИ.
9.00 МЕДЭЭЛЕР.

ОРТ
6.00 ЭРТЕНГИНИН МЕНДИЗИ.
9.00 МЕДЭЭЛЕР.

ОРТ
6.00 ЭРТЕНГИНИН МЕНДИЗИ.
9.00 МЕДЭЭЛЕР.

ОРТ
6.00 ЭРТЕНГИНИН МЕНДИЗИ.
9.00 МЕДЭЭЛЕР.

ОРТ
6.00 ЭРТЕНГИНИН МЕНДИЗИ.
9.00 МЕДЭЭЛЕР.

ОРТ
6.00 ЭРТЕНГИНИН МЕНДИЗИ.
9.00 МЕДЭЭЛЕР.

ОРТ
6.00 ЭРТЕНГИНИН МЕНДИЗИ.
9.00 МЕДЭЭЛЕР.

фильм, 1-ги сериясы.
14.10 "Ералаш", к/ж.
14.20 "Делегейни дескиндр...

фильм, 1-ги сериясы.
14.10 "Ералаш", к/ж.
14.20 "Делегейни дескиндр...

фильм, 1-ги сериясы.
14.10 "Ералаш", к/ж.
14.20 "Делегейни дескиндр...

фильм, 1-ги сериясы.
14.10 "Ералаш", к/ж.
14.20 "Делегейни дескиндр...

фильм, 1-ги сериясы.
14.10 "Ералаш", к/ж.
14.20 "Делегейни дескиндр...

фильм, 1-ги сериясы.
14.10 "Ералаш", к/ж.
14.20 "Делегейни дескиндр...

фильм, 1-ги сериясы.
14.10 "Ералаш", к/ж.
14.20 "Делегейни дескиндр...

фильм, 1-ги сериясы.
14.10 "Ералаш", к/ж.
14.20 "Делегейни дескиндр...

фильм, 1-ги сериясы.
14.10 "Ералаш", к/ж.
14.20 "Делегейни дескиндр...

фильм, 1-ги сериясы.
14.10 "Ералаш", к/ж.
14.20 "Делегейни дескиндр...

фильм, 1-ги сериясы.
14.10 "Ералаш", к/ж.
14.20 "Делегейни дескиндр...

фильм, 1-ги сериясы.
14.10 "Ералаш", к/ж.
14.20 "Делегейни дескиндр...

фильм, 1-ги сериясы.
14.10 "Ералаш", к/ж.
14.20 "Делегейни дескиндр...

фильм, 1-ги сериясы.
14.10 "Ералаш", к/ж.
14.20 "Делегейни дескиндр...

фильм, 1-ги сериясы.
14.10 "Ералаш", к/ж.
14.20 "Делегейни дескиндр...

фильм, 1-ги сериясы.
14.10 "Ералаш", к/ж.
14.20 "Делегейни дескиндр...

фильм, 1-ги сериясы.
14.10 "Ералаш", к/ж.
14.20 "Делегейни дескиндр...

фильм, 1-ги сериясы.
14.10 "Ералаш", к/ж.
14.20 "Делегейни дескиндр...

фильм, 1-ги сериясы.
14.10 "Ералаш", к/ж.
14.20 "Делегейни дескиндр...

фильм, 1-ги сериясы.
14.10 "Ералаш", к/ж.
14.20 "Делегейни дескиндр...

фильм, 1-ги сериясы.
14.10 "Ералаш", к/ж.
14.20 "Делегейни дескиндр...

фильм, 1-ги сериясы.
14.10 "Ералаш", к/ж.
14.20 "Делегейни дескиндр...

фильм, 1-ги сериясы.
14.10 "Ералаш", к/ж.
14.20 "Делегейни дескиндр...

фильм, 1-ги сериясы.
14.10 "Ералаш", к/ж.
14.20 "Делегейни дескиндр...

ШЫН
Кызыл хоорай, Кривоножская, 100, индекс 667000.
РЕДАКЦИЯ КОЛЛЕГИЯСЫ:
МАЯДОР ОЛ КАЛАН, АЛДАН-ЫС МОНГУШ, СЕРГЕЙ ХИРТЕК, СВЕТЛАНА БАЛЧАР.

Тыванын Чогаалчылар эвилели. "Удуг-Хем" сеткүүлдүн редакциясы чогаалды. Россиянын Чогаалчылар эвилелинин кежигүнү, Тыва Республиканын Дээди Хуралынын депутаты Василий Ууртокович ХОМУШКУНУН

Тыва Республиканын Парлаалга болгаш информация талазы-биле күркөмитет моон мурнунда "Шын" солунуң кол редактору чоран, Тыва Республиканын Дээди Хуралынын депутаты Василий Ууртокович ХОМУШКУНУН

Хөгөртенгез ааранынын соонда май 11-нин хүнүндө 38 хар анык назарында Ак-Довурак хоорайнын өңчү-хоренги комитетинин даргазы, бистин хүн буру кады ажалдап чоран ынак эживис, дунмавыс Валентина Очурована САРЫГЛАР

Тыва Республиканын Иштики херектер ыамызы милициянын улуг лейтенантызы, Бай-Тайга кожуун чагырганын ИХК-ниң начальниги Мерген Розалиевич Ооржакка оон аязы Дорый-Кыс Дайманчыновна ООРЖАКТЫН